

Evaluation of the Challenges and Opportunities for the Strategic Development of Khorramabad City Based on a Resource-Based Approach

Ayat rashnoofar ¹, Maryam Azadbakht ²

1. Ph.D., Department of Geography and Urban Planning, tarbiat modares University, Tehran, Iran

2. Ph.D., Department of Geography and Urban Planning, shahid chamran University, ahvaz, Iran

* Corresponding Author, ayat_rashnoofar@yahoo.com

Received Date:
10/01/2025

Revise Date:
21/02/2025

Accepted Date:
24/02/2025

Published Date:
19/04/2026

Article Info Abstract

Research Paper
Volume 7, Issue 23, Spring 2026
Pages 97-117

Today, cities are considered centers of political decision-making, scientific, economic, and financial activities, and most importantly, the formation, continuation, and transformation of cultures. As such, it is no longer feasible to manage and guide urban affairs and development through short-term, static, and deterministic plans. Urban planning must shift towards flexible, forward-looking approaches like strategic planning. This study aims to explain the strategic urban planning of Khorramabad using strategic planning concepts. The research is applied in nature and employs a descriptive-analytical methodology. Data collection was conducted through documentary and field methods (questionnaires), focusing on extracting the theoretical concepts and strategic advantages for the development of Khorramabad. The statistical population consists of 12 urban specialists, and their opinions were analyzed using the single-stage fuzzy Delphi expert technique and the Meta-SWOT strategic planning method. The results indicated that 12 strategic advantages and 12 external factors (obstacles and threats) must be considered in any urban development plan for Khorramabad. The key finding of this study is that a strategic planning process based on these advantages is essential for the integrated and long-term development of Khorramabad.

Keywords: urban development, Strategic Planning, Khorramabad, fuzzy Delphi method, analysis Meta-SWOT

Cite this article:

Rashnofar, A., & Azadbakht, M. (2026). Evaluating the challenges and opportunities of strategic development in Khorramabad city based on a resource-based approach. *Journal of Economic Geography Research*, 7(23), 97-117.

 <https://doi.org/10.30470/jegr.2025.2050318.1263>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Nowadays, the city and urban citizenship have become critical issues affecting both the quantitative and qualitative aspects of human life. Although the city, in its broad sense, has always been significant, this importance has been increasingly recognized by a wider range of people and specialists in contemporary times. Identifying the strengths, potentials, and weaknesses of cities and examining various dimensions of urban spaces are now considered essential steps for developing any urban planning or development strategies. Accordingly, this paper, acknowledging the significance of strategic planning for achieving a desirable and sustainable city, evaluates the urban development status of Khorramabad.

Methodology

This study is applied-developmental in terms of its objective and descriptive-analytical in nature. Part of the research was conducted through documentary and library studies to review the theoretical foundations of the paper, utilizing various research studies related to the topic. Subsequently, the current situation was analyzed using the single-stage fuzzy Delphi method and the Meta-SWOT strategic planning model. In the first phase, the most critical internal advantages and resources, as well as external factors (threats) affecting Khorramabad's urban development, were identified through the fuzzy Delphi method. In the second phase, these factors were evaluated through the Meta-SWOT analytical model in seven stages, leading to the presentation of appropriate strategies for the city's development. The study's statistical population consisted of urban planning experts, with 12 participants selected until theoretical saturation was reached. These included 7 university professors, 3 experts from relevant executive agencies, and 2 activists from environmental NGOs.

Results and discussion

The results from the analytical model revealed that among the 12 identified advantages and resources, the city's geographical location—being on a north-south corridor and transit route—and the existence of environmental assets (water, soil, and vegetation) scored 7, making them the most significant in relation to the objectives of the study. Additionally, the evaluation of resources and advantages based on three criteria—value, rarity, and non-imitability—showed that the city's diverse urban tourism attractions had the highest score of 1.65. Furthermore, the study indicated that the positive outlook of the province's senior managers towards urban development, with a score of 4.16, had the highest strategic alignment among other resources for Khorramabad's development. On the other hand, the examination of external macro-environmental factors affecting the city's development highlighted urgent issues, such as the declining environmental advantages due to poor planning, the centralized government management structure with non-participatory decision-making processes, uncontrolled construction, inappropriate physical expansion, and the lack of a sustainability-oriented approach in urban development plans, all with a bubble size of 3.

Conclusion

What matters for the development of Khorramabad is the adoption of a suitable strategic planning process to achieve comprehensive and desirable development. This process should prioritize existing advantages to ensure their long-term preservation and foster appropriate urban development. Furthermore, all stakeholders must be involved in decision-making and shaping the city's development plans to ensure the final outcomes and the implementation of the strategies are agreeable to all urban development actors and stakeholders. The first

step towards this type of development is to create a roadmap through proper, flexible, forward-looking, and strategic planning with adequate legal backing, ensuring that weaknesses can be turned into strengths and threats into opportunities, ultimately leading to suitable urban development.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های توسعه راهبردی شهر خرم‌آباد با رویکرد مبتنی بر منابع

آیت رشنوفر^{۱*}، مریم آزادبخت^۲

۱. دانش آموخته دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، علوم انسانی، تربیت مدرس، تهران، ایران
۲. دانش آموخته دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، علوم انسانی، شهید چمران، اهواز، ایران

تاریخ انتشار:
۱۴۰۵/۰۱/۳۰

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۳/۱۲/۰۶

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۳/۱۲/۰۳

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۱۰/۲۰

اطلاعات مقاله چکیده

امروزه شهرها مراکز تصمیم‌گیری‌های سیاسی، فعالیت‌های علمی، اقتصادی و مالی و مهمتر از همه شکل دادن، تداوم و تحول فرهنگ‌ها محسوب می‌شوند، ازین رو برای مدیریت و هدایت امور شهرها و توسعه آنها دیگر نمی‌توان به برنامه‌ها و طرح‌های مقطعی، ایستا، و قطعیت‌گرا اکتفا نمود. لذا برنامه‌ریزی‌های شهری باید به سمت برنامه‌های منعطف و آینده‌نگری همچون برنامه‌ریزی راهبردی سوق داده شوند. در همین ارتباط پژوهش حاضر برآنست تا با بهره‌گیری از مفاهیم برنامه‌ریزی استراتژیک به تبیین برنامه‌ریزی راهبردی شهری خرم‌آباد بپردازد. از این رو ماهیت این تحقیق کاربردی بوده و از لحاظ روش شناسی، در گروه توصیفی-تحلیلی قرار می‌گیرد. روش جمع‌آوری اطلاعات، اسنادی و میدانی (پرسشنامه) می‌باشد که طی آن مفاهیم نظری پژوهش و مزیت‌های راهبردی توسعه شهر خرم‌آباد احصا گردیده است. همچنین جامعه آماری این پژوهش شامل ۱۲ نفر از متخصصان شهری بوده که جهت تحلیل اطلاعات و نظرات آنها از تکنیک خبره سنجی دلفی فازی تک مرحله‌ای و برنامه‌ریزی راهبردی Meta-SWOT استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان داد که ۱۲ مزیت راهبردی و ۱۲ عامل خارجی (مانع و تهدید) برای توسعه شهری خرم‌آباد وجود دارد که باید در هرگونه برنامه‌ریزی توسعه شهری لحاظ گردند و آنچه در توسعه شهر خرم‌آباد اهمیت دارد، اتخاذ یک فرایند برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر مزیت‌ها می‌باشد. تا ضمن حفظ بلندمدت آنها، توسعه مناسب شهری نیز حاصل آید.

دوره ۷، شماره ۲۳، بهار ۱۴۰۵
صص ۹۷-۱۱۷
مقاله پژوهشی

کلید واژه‌ها: توسعه شهری، برنامه‌ریزی راهبردی، خرم‌آباد، تکنیک دلفی فازی، تحلیل Meta-SWOT

ayat_rashnoofar@yahoo.com

*نویسنده مسئول:

ارجاع به این مقاله: رشنوفر، آیت؛ و آزادبخت، مریم. (۱۴۰۵). ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های توسعه راهبردی شهر خرم‌آباد با رویکرد مبتنی بر منابع، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۷(۲۳)، ۹۷-۱۱۷.

 <https://doi.org/10.30470/jegr.2025.2050318.1263>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

بیان مسئله

امروزه، شهرها کانون اصلی فعالیت و سکونت انسان‌ها و مهم‌ترین مراکز تراکم جمعیتی در جهان به شمار می‌روند (شیخی و سورکی، ۱۴۰۲). در حالی که در گذشته‌های نه‌چندان دور، شهرها پدیده‌هایی استثنایی و نادر بودند، اکنون به هنجاری برای زندگی انسان‌ها تبدیل شده‌اند جمعیت ساکن در مناطق شهری در مقایسه با تمامی دوره‌های تاریخی فزونی یافته و روند شهرنشینی به مسیری برگشت‌ناپذیر بدل گشته است (Keith, 2020). این شتاب فزاینده شهرنشینی، به معضلی کلیدی در توسعه جهانی قرن بیست و یکم تبدیل شده است (علوی و همکاران، ۱۴۰۰). بر اساس پیش‌بینی‌ها، جمعیت شهرنشین جهان تا سال ۲۰۲۵ دو برابر شده و به بیش از پنج میلیارد نفر خواهد رسید که بیش از ۹۰ درصد این افزایش در کشورهای در حال توسعه رخ خواهد داد (صرافی، ۱۳۸۳).

در دهه‌های اخیر، همزمان با افزایش سریع جمعیت و رشد بی‌سابقه کلان‌شهرها، شهرها به کانون تمرکز امکانات و زیرساخت‌های گوناگون اقتصادی، مالی، قانونی، اداری، علمی، فنی، صنعتی و تفریحی تبدیل شده‌اند (کاظمیان، ۱۳۸۳). اما این رشد، تنش‌ها و مسائل عدیده‌ای را نیز در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیط زیستی به دنبال داشته و چالش‌های متعددی را برای شهرها به ارمغان آورده است (کیانی و همکاران، ۱۴۰۰). از این رو، مدیریت صحیح منابع و اداره امور شهری برای حل این مسائل، نیازمند برنامه‌ریزی اصولی است تا توسعه شهری به صورت هدفمند پیش رفته و مشکلات و مسائل مرتبط با آن تسهیل شود (شیعه و شکیبا منش، ۱۳۹۰)، همچنین کیفیت فضاهای شهری ارتقا یابد (کلانتری و نجفی، ۱۳۹۹).

برنامه‌ریزی شهری عمدتاً بر تهیه برنامه‌ها و طرح‌ها در بازه‌های زمانی مختلف استوار است. این طرح‌ها و برنامه‌ها تأثیری شگرف بر چگونگی رشد و توسعه شهر و همچنین کیفیت زندگی شهروندان دارند (جرفی و همکاران، ۱۳۹۹). با ورود به نیمه اول دهه ۱۴۰۰ هجری شمسی، بیش از نیم قرن از زمان تهیه و اجرای طرح‌های جامع شهری به عنوان مهم‌ترین سند ساماندهی شهرها در ایران می‌گذرد (کولیوند و همکاران، ۱۴۰۲). ارزیابی‌های انجام‌شده در زمینه میزان تحقق‌پذیری طرح‌های جامع نشان می‌دهند که این طرح‌ها عموماً در دستیابی به اهداف خود ناکام بوده‌اند (پورحسین و همکاران، ۱۴۰۰). علت این امر، ناتوانی ساختار سنتی و چندپارچه مدیریت و برنامه‌ریزی در شهرهای بزرگ، متوسط و کوچک، در حل مسائل پیچیده و درهم‌تنیده است (خوشاب و همکاران، ۱۴۰۱). در واقع، سکان هدایت توسعه شهرهای ایران در چرخه‌های معیوب، به دست طرح‌های جامع و تفصیلی ناکارآمد افتاده است (دارکش و استراکی، ۱۳۹۹). به منظور رفع مشکلات طرح‌های توسعه شهری، از دهه ۸۰ شمسی به بعد، الگوی جدیدی از برنامه‌ریزی تحت عنوان برنامه‌ریزی راهبردی مطرح شد. این الگو که در دهه ۱۹۶۰ در ایالات متحده آمریکا ابتدا در بخش خصوصی و سپس در برنامه‌ریزی عمومی مورد توجه قرار گرفت (McFarlane, 2011)، امروزه با تأکید بیشتر بر ابعاد اجتماعی و دموکراتیک، به طور گسترده در کشورهای توسعه‌یافته به کار گرفته می‌شود. بر این اساس، طرح‌های توسعه شهری متنوعی با اشکال و عناوین مختلف به اجرا درآمده است (Dikec, 2001; et al, 2007 & Brown). در واقع، برنامه‌ریزی راهبردی شهری در واکنش به کاستی‌های طرح‌های جامع تفصیلی و به منظور پرهیز از برنامه‌ریزی متمرکز، به سمت رویکردهای مشارکتی، تصمیم‌سازی و تلفیق برنامه‌ریزی با اجرا روی آورده است (Checkoway, 1994; Fainstein, 2000).

با توجه به رشد فزاینده شهرها و چالش‌های پیش رو، استفاده از برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری، با وجود تازگی آن، می‌تواند گامی مؤثر در جهت رشد پایدار شهرها و رفع مشکلات آن‌ها، به ویژه در شهرهای ایران باشد. اکثر شهرهای ایران همچنان بر مبنای طرح‌های جامع و تفصیلی مدیریت می‌شوند و همین امر موجب شده است تا نتوانند روندی توسعه‌ای مطلوب را تجربه کنند. شهر خرم‌آباد از جمله این شهرهاست که با وجود سابقه طولانی شهرنشینی و قرارگیری در موقعیتی جغرافیایی خاص و برخورداری از ظرفیت‌های محیطی ارزشمند، نتوانسته توسعه‌ای شایسته داشته باشد و با مسائلی مانند توزیع ناعادلانه خدمات شهری، مهاجرت بالا، پراکندگی نامتوازن جمعیتی، کمبود فضاهای تفریحی و ... روبرو است. عدم وجود دیدگاه و تحلیل راهبردی، نادیده گرفتن مشارکت شهروندان و عدم توجه به روابط فضایی شهر، سبب شده است تا توسعه شهری با موانع مهمی در مسیر سیاست‌های نوین شهری مواجه شده و نتواند توان نوزایی

ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های توسعه... / رشنوفر و آزادبخت

و تجدید حیات شهر خرم‌آباد را محقق سازد. تمامی این عوامل نشان می‌دهند که در فرایند برنامه‌ریزی توسعه این شهر، اصول راهبردی مورد غفلت واقع شده است. از این رو، پژوهش حاضر با در نظر گرفتن مسائل مطرح شده، با رویکرد مبتنی بر منابع به دنبال پاسخ به این پرسش است که در مسیر توسعه راهبردی شهر خرم‌آباد چه فرصت‌ها و چالش‌هایی وجود دارد و کدام عوامل در توسعه این شهر دارای اولویت هستند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

سیاست‌های توسعه شهری، اغلب از حیث موضوعی، متنوع و گاه متضاد بوده و دامنه‌های گسترده‌ای چون بهسازی شهری، کاربری اراضی، سیستم‌های حمل‌ونقل، مدیریت مصرف انرژی، معماری و سیاست‌های فرهنگی شهر را در بر می‌گیرند (جهانشاهی و همکاران، ۱۴۰۰). از این رو، رویکردی که می‌تواند به طور موثری به مسائل پیچیده شهرهای امروزی پاسخ دهد، بهره‌گیری از برنامه‌ریزی راهبردی شهری است؛ رویکردی واقع‌بینانه و راهگشا (احمدی، ۱۴۰۲). برنامه‌ریزی راهبردی فرایندی است که با ایجاد انگیزه و نوآوری در بخش‌های خصوصی و عمومی، زمینه توسعه پایدار شهرها را فراهم می‌سازد (کیانی و همکاران، ۱۴۰۲). این نوع برنامه‌ریزی شامل مراحل گوناگونی از جمله بررسی و تحلیل محیط‌های درونی و بیرونی، تدوین راهبردها (شامل اهداف و مأموریت‌ها)، اجرا و ارزیابی راهبردها می‌شود (سپاهیان و همکاران، ۱۴۰۳). هدف غایی برنامه‌ریزی راهبردی، ایجاد محیطی مطلوب و زندگی‌پذیر برای همگان است، محیطی که عدالت اجتماعی، کارایی اقتصادی و پایداری زیست‌محیطی را به طور همزمان در نظر می‌گیرد (Pagliarin, 2018).

برنامه‌ریزی راهبردی بر سه رکن اساسی استوار است: عوامل تعیین‌کننده (منابع و نهادها)، عوامل مدیریتی (ساختار و محتوای راهبردی برنامه) و پیامدها (Bryson et al, 2018). به بیان دیگر، می‌توان برنامه‌ریزی راهبردی را فرایندی سازمانی دانست که شامل تعیین استراتژی‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و تخصیص منابع به منظور پیاده‌سازی گام‌های اجرایی است (بنانیان منفرد و همکاران، ۱۴۰۳). به طور کلی، مزایای این رویکرد را می‌توان در مواردی چون هدایت‌گر بودن، آینده‌نگری، هماهنگ‌کنندگی، انعطاف‌پذیری، دید بلندمدت و ماهیت غیرمکانیکی آن برشمرد (صلاحی و همکاران، ۱۴۰۳). برنامه‌ریزی راهبردی با مشخص کردن اولویت‌های اساسی و استراتژی‌های توسعه آتی، نقش کلیدی در حل چالش‌های شهری و دستیابی به آینده‌ای بهتر در ابعاد گوناگون اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی ایفا می‌کند (شاکرمی و شکوهی، ۱۴۰۲). در واقع، از منظر استراتژیک، برنامه‌های راهبردی شهری نوعی تصمیم تلقی می‌شوند که فرآیند تصمیم‌سازی در توسعه و عمران شهرها را بر پایه تدوین، تحلیل و سیاست‌گذاری استوار می‌سازند (Hersperger et al, 2018). برنامه‌ریزی راهبردی شهری برنامه‌ای است که به مسائل اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در سطح شهری و منطقه‌ای در اروپا، به‌ویژه از دهه ۱۹۹۰ به این سو، پرداخته است (Albrechts et al, 2017). این رویکرد، چندوجهی بوده و هدف آن شناسایی یک استراتژی توسعه فضایی منسجم در چارچوب توسعه میان‌مدت و بلندمدت برای مناطق شهری، در ارتباط با پروژه‌های توسعه شهری است (Balducci et al., 2011). اجرای این نوع برنامه‌ریزی، فرایندی چندجانبه است که در آن مکانیسم‌ها، دسترسی و شناسایی منابع، قدرت و گفتمان نقش بسزایی ایفا می‌کنند. این عوامل، در ادبیات و مبانی برنامه‌ریزی راهبردی و همچنین فرآیند اجرای آن، نیازمند توجهی ویژه هستند (Guyadeen et al, 2023). در واقع، فرآیند اجرای برنامه‌ریزی راهبردی، برنامه‌ها را به تحولات شهری تبدیل می‌کند و از فعالیت‌ها و تحولات ناخواسته جلوگیری می‌کند (Lingua, V., & Caruso, 2022). خروجی‌های این فرآیند شامل نتایج رسمی، تعریف استراتژی‌ها، سیاست‌ها و پیشنهاد پروژه‌ها است که چارچوبی برای تصمیم‌گیری فراهم کرده و بر گروه‌ها و نهادهای مختلف در فعالیت‌های سرمایه‌گذاری و قانونی تاثیرگذار است (Klepej et al, 2024).

تحقیقات مختلفی در زمینه موضوع تحقیق در سطح ایران و جهان صورت گرفته که در ادامه در قالب جدول (۱) به آنها اشاره می‌

شود.

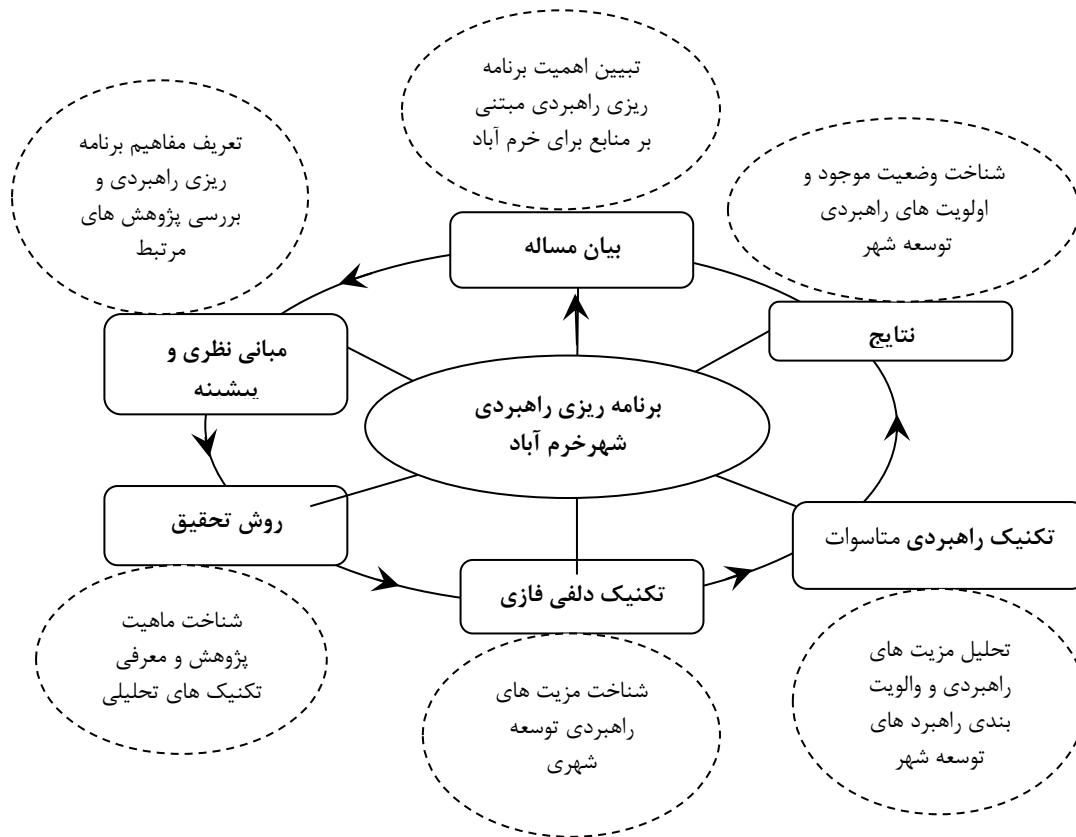
جدول ۱. پیشینه تحقیق

نام نویسنده	سال	نتایج
بنائیان منفرد و همکاران	۱۴۰۱	در پژوهشی به شناسایی پیشران‌های تحقق برنامه‌ریزی راهبردی در ساختار برنامه‌ریزی شهری پرداختند و بیان نمودند که ارزیابی و به‌کارگیری برنامه‌ریزی راهبردی در شهر اصفهان نیازمند دیدگاهی جامع و چندجانبه است.
زیاری و همکاران	۱۴۰۱	در پژوهش خود با عنوان «تحلیل و شناسایی پیشران‌های کلیدی راهبرد توسعه شهر» به این نتیجه رسیدند که رقابت‌پذیری شهری، برندسازی شهری، اثربخشی دولت، دسترسی به خدمات عمومی و برنامه‌ریزی راهبردی بیشترین تأثیر را بر فرایند راهبرد توسعه شهر دارند.
دانشور و صابری	۱۴۰۰	در مقاله‌ای با عنوان «آینده‌پژوهی راهبردی کلان‌شهر اصفهان» بیان نمودند که مهم‌ترین راهبردهای برون‌رفت از معضلات کلان‌شهر اصفهان، برنامه‌ریزی یکپارچه و داشتن دیدگاهی جامع به مسائل شهری و استقرار مدیریت یکپارچه شهری با رویکرد مشارکتی است.
مرادی و چاره‌جو	۱۴۰۰	در پژوهشی با عنوان «برنامه‌ریزی راهبردی توسعه پایدار شهری با رویکردی ویژه بر شهر کم‌کربن» به این نتیجه رسیدند که تدوین استراتژی‌های دقیق و راهبردی در راستای ایجاد شهر کم‌کربن، می‌تواند در تحقق یک شهر کم‌کربن پایدار راهگشا باشد.
مبارکی و همکاران	۱۳۹۸	در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی شاخص‌های راهبرد توسعه شهری (CDS) در زنجان» به این نتیجه رسیدند که بهترین راهبرد برای شهر زنجان، راهبرد تهاجمی است که با بهره‌گیری از نقاط قوت، از فرصت‌ها استفاده می‌شود.
دانیالی و شریف‌زادگان	۱۳۹۸	در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی شاخص‌های راهبرد توسعه شهری (CDS) در زنجان» به این نتیجه رسیدند که بهترین راهبرد برای شهر زنجان، راهبرد تهاجمی است که با بهره‌گیری از نقاط قوت، از فرصت‌ها استفاده می‌شود.
احد نژاد و همکاران	۱۳۹۷	در پژوهشی با عنوان «تحلیل شاخص‌های استراتژی توسعه شهری با رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک، مطالعه موردی شهر زنجان» به این نتیجه رسیدند که شهر زنجان از نظر شاخص‌های مورد بررسی در موقعیت تدافعی و در بدترین وضعیت قرار دارد. در نهایت، راهبردهایی برای توسعه شهر اولویت‌بندی نمودند.
جلالیان و همکاران	۱۳۹۶	در پژوهش خود با عنوان «تحلیلی بر ساختار فضایی شهرهای استان بوشهر در راستای تدوین برنامه‌ریزی راهبردی» بیان نمودند که از آنجا که میانگین شهرهای ساحلی در شاخص‌های اقتصادی، بهداشتی-درمانی، زیربنایی و حمل‌ونقل بیشتر است، توسعه ساختار فضایی شهرهای ساحلی بیشتر از شهرهای غیرساحلی است.
کالیوماکی و همکاران ^۱	۲۰۲۴	در پژوهشی به مسئله ظهور برنامه‌ریزی فضایی استراتژیک برای نوآوری شهری پرداخته و بیان نمودند که برنامه‌ریزی استراتژیک باعث ایجاد و افزایش نواحی یکپارچه شهری در شهرهای معاصر می‌شود.
سالدر	۲۰۲۴	در پژوهشی به ارزیابی نقش برنامه ریزی راهبردی شهر در توسعه پایداری اجتماعی پرداخته و بیان نمود، نبود دیدگاه راهبردی منجر به عدم تطابق بین اهداف بلندمدت اجتماعی-اقتصادی و اهداف مالی کوتاه مدت در جهت پایداری اجتماعی می‌شود.
گایدن و همکاران ^۲	۲۰۲۳	در پژوهشی به ارزیابی کیفیت برنامه‌ریزی راهبردی شهری پرداخته و بیان نمودند که برنامه‌های استراتژیک شهری باید شامل یک پایگاه جامع مبتنی بر واقعیات برای اولویت‌بندی و توجیه اهداف درون برنامه باشند و در آن باید مفاد مناسبی برای پیاده‌سازی، نظارت و ارزیابی پیشرفت و نتایج برنامه وجود داشته باشد.
لینگا و کاراسو ^۳	۲۰۲۲	در پژوهشی به بررسی آینده‌نگری در برنامه ریزی فضایی راهبردی پرداخته و بیان داشتند که از آنجایی که برنامه ریزی فضایی راهبردی یک رشته پیش بینی است، ظرفیت آن برای پیش بینی آینده های منطقه ای معمولاً بدیهی تلقی می‌باشد.
ون دایک ^۴	۲۰۲۱	در پژوهشی به نقش برنامه ریزی راهبردی در سازگاری شکلی و عملی سطوح برنامه ریزی شهری پرداخته و بیان داشت که برنامه ریزی راهبردی می‌تواند شیوه ای حاکمیتی باشد که به دنبال بهبود مسائل شهری (مسکن، تولدات زیستی و...) و عملکردها با تأثیرات فضایی بر شهر شود.
آلیسون تودس ^۵	۲۰۱۷	در پژوهشی به تأثیر برنامه ریزی فضایی راهبردی بر شکل محیطی شهرهای آفریقای جنوبی پرداخته و بیان نموده است که برنامه ریزی راهبردی نقش مستقیمی در شکل‌گیری کالبدی شهرها داشته است.

1. Kalliomäki et al
 2. Guyadeen et al
 3. Lingua, & Caruso
 4. van Dijk
 5. Todes

ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های توسعه... / رشنوفر و آزادبخت

تحلیل پیشینه پژوهشی در زمینه برنامه‌های راهبردی نشان می‌دهد که در کشور ایران، بیشتر تحقیقات صرفاً به بخش‌های خاص از مسائل شهری پرداخته و کمتر به برنامه‌ریزی راهبردی به عنوان یک رویکرد جامع برای توسعه شهری توجه شده است. از این رو، این پژوهش با تمرکز بر ارائه دیدگاهی جامع نسبت به برنامه‌های راهبردی، تلاش می‌کند تا با یک رویکرد استراتژیک و نگاهی مبتنی بر منابع، به تحلیل مهم‌ترین مسائلی بپردازد که در توسعه شهری نقش اساسی دارند. همچنین قابل ذکر است که این تحقیق برای اولین بار در محدوده مورد مطالعه خود به اجرا در می‌آید.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف از نوع توسعه ای - کاربردی و از نظر ماهیت تحقیق توصیفی - تحلیلی است. بخشی از مطالعات به صورت اسنادی و کتابخانه ای جهت بررسی زمینه های نظری مقاله بوده، که طی آن از انواع پژوهش های مرتبط با موضوع مقاله استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق نیز ۱۲ نفر از کارشناسان حوزه برنامه ریزی شهری (۷ نفر استاد دانشگاه، ۳ نفر کارشناس دستگاه های اجرایی مرتبط و ۲ نفر از فعالین سازمان های مردم نهاد فعال در حوزه محیط زیست) تشکیل می دهند که در قالب یک نمونه گیری هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری در چند مرحله از نظرات آنها بهره گرفته شده است. باتوجه به اینکه هدف مقاله بررسی وضعیت توسعه راهبردی خرم آباد بوده برای تحلیل وضعیت موجود و نتیجه گیری صحیح، باید از تکنیک های مشارکتی و تحلیل های راهبردی که بر اساس مزیت ها، منابع و تهدیدات می باشند استفاده شود. بنابر این جهت تحلیل داده ها از دو تکنیک دلفی فازی تک مرحله ای و مدل راهبردی META-SWOT شده است. بدین صورت که در مرحله اول مهمترین مزیت ها و منابع داخلی و همچنین عوامل (تهدیدات) خارجی موثر بر توسعه شهری خرم آباد از طریق روش دلفی فازی در یک مرحله در قالب چهار گام شناسایی شده، در گام اول بر اساس پرسشنامه باز از خبرگان خواسته شد تا مهم ترین مزیت ها و عواملی که سبب توسعه یا عدم توسعه یافتگی شهری در خرم آباد می شوند را شناسایی کنند که عوامل احصا شده از این پرسشنامه بر اساس نزدیکی و قرابت مفهومی با یکدیگر تجمیع شده و تعداد آنها به ۲۱

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۳، ۹۷-۱۱۷، بهار ۱۴۰۵.

عامل مزیت و ۲۰ عامل رسید. در گام دوم بعد از شناسایی مزیت‌های توسعه راهبردی، گروه تصمیم‌گیری متشکل از خبرگان تشکیل شده و پرسشنامه‌ها (طیف لیکرت) به منظور تعیین اهمیت مزیت‌های شناسایی شده و غربالگری این مزیت‌ها برای آن‌ها ارسال شد که در آن متغیرهای زبانی جدول (۲) برای بیان اهمیت هر عامل به کار گرفته شد. در این پژوهش از اعداد فازی مثلثی استفاده شده است. در گام سوم اقدام به تایید و غربالگری عوامل از طریق مقایسه مقدار ارزش اکتسابی هر عامل با مقدار آستانه صورت پذیرفت. مقدار آستانه با استنباط ذهنی تصمیم‌گیرنده معین می‌شود و مستقیم بر روی تعداد عواملی که غربال می‌شوند تاثیر خواهد داشت. لازم به ذکر است هیچ راه ساده و قانونی برای تعیین مقدار آستانه وجود ندارد. در این پژوهش مقدار ۰/۵ به عنوان مقدار آستانه در نظر گرفته شده است. برای این کار ابتدا باید مقادیر فازی مثلثی نظرهای خبرگان محاسبه شده سپس برای محاسبه میانگین نظرات π پاسخ دهنده، میانگین فازی آن‌ها محاسبه شود. محاسبه عدد فازی τ برای هر یک از شاخص‌ها با استفاده از روابط زیر صورت می‌گیرد.

رابطه (۱)

$$\bar{\tau}_{ij} = (a_{ij}, b_{ij}, c_{ij}), \quad i = 1, 2, \dots, n \quad j = 1, 2, \dots, m$$

رابطه (۲)

$$a_j = \sum \frac{a_{ij}}{n}$$

رابطه (۳)

$$b_j = \sum \frac{b_{ij}}{n}$$

رابطه (۴)

$$c_j = \sum \frac{c_{ij}}{n}$$

رابطه (۵)

$$Crisp = \frac{a + b + c}{3}$$

در روابط بالا اندیس i به فرد خبره و اندیس j به شاخص تصمیم‌گیری اشاره دارد. همچنین مقدار دیفازی شده میانگین عدد فازی از رابطه (۵) بدست می‌آید. گام چهارم (اجماع و اتمام دلفی فازی) در این مرحله مجدداً پرسشنامه‌ای بر اساس عوامل تایید شده تدوین و در اختیار خبرگان قرار می‌گیرد که بر اساس اعداد غیر فازی (همانند گام دوم) به عوامل تایید شده امتیاز دهند چنانچه اختلاف میانگین دو گام (امتیازات گام اول و گام چهارم) دلفی فازی از ۰/۱ کمتر باشد دلفی فازی به اتمام می‌رسد و دلفی فازی وارد مرحله دوم نمی‌شود. ولی چنانچه اختلاف امتیاز هر یک از عوامل در طی دو گام ذکر شده بیشتر از ۰/۱ باشد تکنیک دلفی فازی وارد مرحله دوم می‌شود. براساس نظر خبرگان اختلاف امتیاز عوامل کمتر از ۰/۱ بوده بنابر این در این مقاله تکنیک دلفی فازی در یک مرحله به اتمام رسید.

جدول ۲. عبارات زبانی و اعداد دلفی فازی

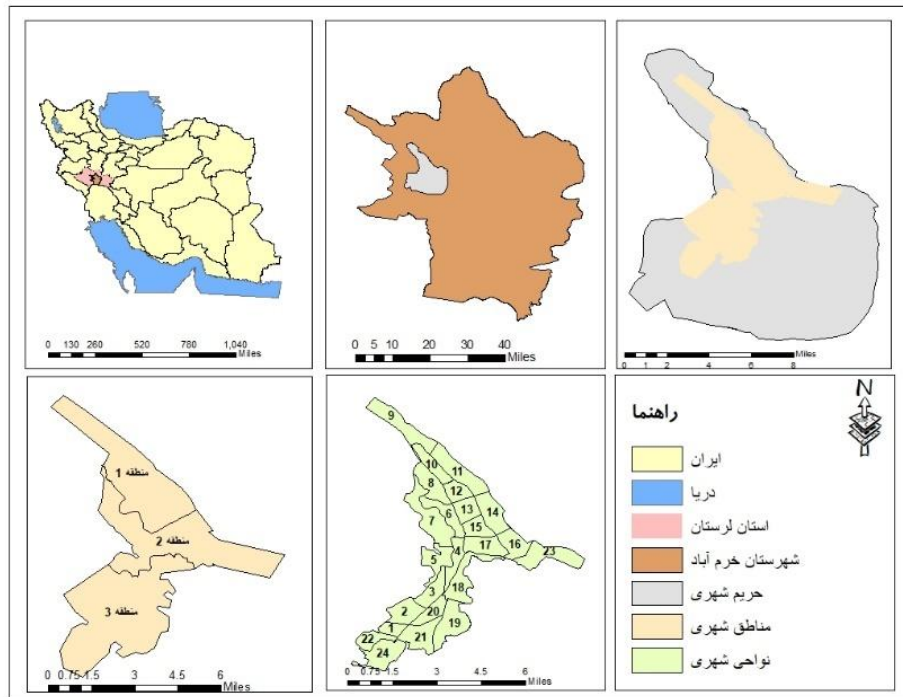
اعداد فازی مثلثی	عبارات زبانی
(۰/۰، ۰/۲۵)	خیلی کم
(۰، ۰/۲۵، ۰/۵۰)	کم
(۰/۲۵، ۰/۵۰، ۰/۷۵)	متوسط
(۰/۵۰، ۰/۷۵، ۱)	زیاد
(۰/۷۵، ۱، ۱)	خیلی زیاد

پس از شناسایی عوامل راهبردی توسعه شهر خرم‌آباد در مرحله بعدی این عوامل از طریق مدل تحلیلی راهبردی مبتنی بر منابع متاسوات در هفت مرحله مورد ارزیابی گرفته و در نهایت منابع و فرصت‌های مناسب جهت توسعه شهر ارائه شده است.

محدوده مورد مطالعه این پژوهش شهر خرم‌آباد مرکز استان لرستان است که در طول جغرافیایی ۲۲° ۴۸' شرقی نسبت به نصف

ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های توسعه... / رشنوفر و آزادبخت

النهار گرینویچ و عرض جغرافیایی ۲۲° ۳۳' شمالی نسبت به استوا، در ارتفاع ۱۱۷۱ متری واقع شده است. که دارای جمعیتی برابر با ۳۴۰۲۲۸ نفر می‌باشد. از نظر وسعت نیز با ۱۱۰۲/۸۵ هکتار در ردیف شهرهای متوسط ایران قرار دارد. این شهر از سه منطقه و ۲۴ ناحیه تشکیل شده که از نظر وسعت ناحیه ۷ با ۷/۴۵ هکتار بزرگترین ناحیه و از نظر جمعیت ناحیه ۱۹ با ۲۸۷۹۷ نفر بیشترین جمعیت را در خود جای داده است.

شکل ۲- موقعیت جغرافیایی شهرستان خرم آباد و استان لرستان (ترسیم: نگارنده)

یافته‌ها و بحث

برای استخراج عوامل راهبردی تأثیرگذار بر توسعه شهر خرم‌آباد، از روش دلفی فازی استفاده شده است. در این پژوهش، فرایند دلفی فازی در سه مرحله انجام گردید. در مرحله نخست، از خبرگان از طریق یک پرسشنامه باز خواسته شد تا مهم‌ترین مزیت‌ها و عواملی که سبب توسعه یا عدم توسعه یافتگی شهری در خرم‌آباد می‌شوند را شناسایی کنند. در مرحله دوم، مهم‌ترین عوامل شناسایی شده بر اساس نزدیکی و قرابت آن‌ها با یکدیگر جمع شدند، به گونه‌ای که تعداد عوامل مزیت به ۲۱ و عوامل تهدید به ۲۰ مورد کاهش یافت. در مرحله سوم، از خبرگان خواسته شد تا به هر یک از این عوامل بر اساس طیف لیکرت امتیاز دهند. نتایج تجمیع شده این امتیازات بر اساس مدل دلفی فازی تحلیل شد و هر عاملی که میانگین امتیاز آن بالاتر از حد نصاب ۰/۵ بود، به عنوان عاملی تأثیرگذار بر توسعه و عدم توسعه یافتگی شهر خرم‌آباد انتخاب گردید. نتایج این ارزیابی در جداول (۳) و (۴) آمده است.

جدول ۳. عوامل (مزیت) های تأثیر گذار در توسعه شهری خرم آباد

ردیف	نام متغیر	میانگین فازی	میانگین قطعی	وضعیت
۱	موقعیت جغرافیای مناسب و قرار گیری شهر در مسیر کریدوری و ترانزیتی شمال به جنوب	۰/۴۳۸	۰/۷۰۸	تایید
۲	وجود مزیت های زیست محیطی(آب، خاک، پوشش گیاهی) در شهر پیرامون	۰/۵۲۱	۰/۷۹۲	تایید
۳	افزایش خطوط حمل نقل	۰/۲۲۹	۰/۴۳۸	رد

ردیف	نام متغیر	میانگین فازی	میانگین قطعی	وضعیت
۴	دارای امتیاز مرکزیت سیاسی استان لرستان	۰/۴۱۷	۰/۱۸۵۴	تایید
۵	وجود پارک های علم و فناوری	۰/۱۰۴	۰/۵۶۳	رد
۶	وجود همبستگی و یکپارچگی فرهنگی، قومی و مردمی در شهر	۰/۳۵۴	۰/۸۳۳	تایید
۷	وجود شهرک های صنعتی	۰/۱۴۶	۰/۵۶۳	رد
۸	وجود ظرفیت تحقیقاتی و دانشگاهی مناسب در امر توسعه شهری	۰/۳۳۳	۰/۷۵	تایید
۹	وجود حجم جمعیتی و نیروی انسانی متناسب با ظرفیت شهر برای توسعه	۰/۳۹۶	۰/۸۱۳	تایید
۱۰	توسعه کمربند سبز شهری	۰/۱۸۸	۰/۶۲۵	رد
۱۱	نزدیکی به استان های مرزی	۰/۲۲۹	۰/۶۶۷	رد
۱۲	وجود جاذبه های متعدد و متنوع گردشگری شهری در سطح شهر	۰/۳۹۶	۰/۹۱۷	تایید
۱۳	وجود امنیت نسبتا مناسب در سطح شهر	۰/۴۱۷	۰/۹۷۹	تایید
۱۴	وجود ظرفیت و بستر های مناسب برای جذب سرمایه گذاری های خصوصی و دولتی	۰/۵۴۲	۱/۰۴۲	تایید
۱۵	مرکزیت جغرافیایی در استان	۰/۲۲۹	۰/۶۶۶	رد
۱۶	مشارکت پذیری بالای مردم در امر توسعه شهری	۰/۴۳۸	۰/۸۵۴	تایید
۱۷	میزان پایین بافت فرسوده شهری	۰/۲۰۸	۰/۶۸۸	رد
۱۸	فاصله نسبتا کم با پایتخت	۰/۴۵۸	۰/۹۵۸	تایید
۱۹	داشتن آسایش اقلیمی مناسب در اکثر ماه های سال	۰/۲۲۹	۰/۶۸۸	رد
۲۰	قدمت تاریخی و پیشینه شهرنشینی بالا	۰/۱۸۸	۰/۶۶۶	رد
۲۱	نگاه مثبت مدیران ارشد استان برای توسعه شهر	۰/۳۷۵	۰/۷۵	تایید

جدول (۴) عوامل خارجی (تهدیدات) در عدم توسعه یافتگی شهر خرم آباد

ردیف	مزیت ها	میانگین فازی	میانگین قطعی	وضعیت
۱	تحریم های بین المللی	۰/۲۲۹	۰/۴۱۷	رد
۲	محدودیت طبیعی برای رشد متوازن شهر	۰/۳۵۴	۰/۶۸۸	تایید
۳	کلانشهر نبودن شهر خرم آباد	۰/۲۲۹	۰/۶۸۸	رد
۴	استفاده از مدیران غیر بومی در دستگاه ها اجرایی	۰/۲۵۰	۰/۷۰۸	رد
۵	بی علاقهی مهاجران برای بازگشت به شهر	۰/۱۰۴	۰/۵۶۳	رد
۶	نبود مدیریت یکپارچه بین دستگاه های اجرای در امر توسعه شهری	۰/۳۵۴	۰/۸۳۳	تایید
۷	وجود ساختار مدیریت دولتی و متمرکز و اتخاذ تصمیمات غیر مشارکتی در امر توسعه شهری	۰/۳۱۳	۰/۷۲۹	تایید

ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های توسعه... / رشنوفر و آزادبخت

ردیف	مزیت‌ها	میانگین فازی	میانگین قطعی	وضعیت
۸	حجم بالای مهاجرت نیروی انسانی متخصص و ماهر در ده‌های اخیر	۰/۳۳۳	۰/۵۶۳	تایید
۹	گسست و ناهمگنی در ساختار کالبدی شهر	۰/۱۲۵	۰/۵۶۳	رد
۱۱	تمایل کم بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در امر توسعه شهری	۰/۳۷۵	۰/۶۰۴	تایید
۱۲	خروج سرمایه‌ها از شهر	۰/۴۱۷	۰/۸۳۳	تایید
۱۳	کمبود تسهیلات بخش دولتی	۰/۱۶۷	۰/۳۵۴	رد
۱۴	ساخت و سازهای بی‌برنامه و بی‌ضابطه در شهر و پیرامون و رشد کالبدی نامناسب شهری	۰/۳۹۶	۰/۶۲۵	تایید
۱۵	عدم توجه اصولی به پایداری در برنامه‌های توسعه شهری	۰/۴۱۷	۰/۶۸۸	تایید
۱۶	کاهش روزافزون مزیت‌های زیست‌محیطی شهر به سبب برنامه‌ریزی نامناسب توسعه شهری	۰/۴۱۷	۰/۶۴۶	تایید
۱۷	افزایش حاشیه‌نشینی شهری	۰/۴۳۸	۰/۸۵۴	تایید
۱۸	عدم استفاده از نیروی انسانی متخصص در تهیه، تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه شهری	۰/۳۵۴	۰/۷۹۲	تایید
۱۸	سیستم سنتی ساختمان‌سازی	۰/۱۶۷	۰/۳۵۴	رد
۱۹	نبود قوانین الزام‌آور در امر توسعه شهری	۰/۴۱۷	۰/۶۴۶	تایید

نتایج تحلیل متا سوات

شناسایی اهداف

در نخستین مرحله به ارزیابی اهداف اصلی پژوهش می‌پردازیم که در این مرحله اهداف سازمانی با در نظر گرفتن طرح‌های فرادستی (طرح جامع شهری و آمایش شهرستان) و وضعیت موجود شهر از لحاظ زیست‌محیطی تدوین گردیده است. از آنجا که این اهداف از وزن یکسانی برخوردار نیستند، از کارشناسان مرتبط در قالب پرسشنامه در رابطه با این اهداف نظر سنجی شده و از آنها خواسته شد، با توجه به اهمیت هر یک از اهداف شناسایی شده آن‌ها را در سه سطح (بالا، متوسط، پایین) اولویت بندی کنند. در جدول شماره (۵) اهداف پژوهش و میزان اهمیت آنها از نظر خبرگان نشان داده شده است.

جدول ۵. اهداف توسعه شهری خرم‌آباد

ردیف	اهداف	سطح اولویت
۱	شناسایی ظرفیت‌های توسعه شهری خرم‌آباد	بالا
۲	ارائه برنامه و راهکارهای مناسب برای توسعه شهر خرم‌آباد	بالا
۳	افزایش توان رقابتی شهر خرم‌آباد	متوسط

شناسایی منابع و رقبا

در تئوری مبتنی بر منابع هر شرکت، سازمان یا منطقه‌ای را به صورت مجموعه‌ای منحصر به فردی از منابع در سه مقوله‌ی دارایی‌های مشهود، دارایی‌های نامشهود و قابلیت‌ها در نظر می‌گیرند. دارایی‌های مشهود (نظیر مالی و فیزیکی) و نامشهود منابعی هستند که یک شرکت دارا می‌باشد (مالکیت معنوی، خصوصیات و شهرت) و قابلیت‌ها مواردی هستند که یک شرکت قادر به انجام آن‌ها می‌باشد (نظیر دانش فنی) بنابر این منابع و قابلیت‌ها سازه‌های مختلفی هستند. با توجه به توضیحات آورده شده در این گام در راستای

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۳، ۹۷-۱۱۷، بهار ۱۴۰۵.

دست یابی به اهداف مطرح شده، منابع و قابلیت توسعه شهر خرم آباد از طریق پرسشنامه به وسیله کارشناسان شناسایی شدند. از آنجایی که این منابع و قابلیت‌ها دارای وزن یکسانی نیستند، بنابراین بر اساس میزان تأثیری که می‌توانند در راستای رسیدن به اهداف تحقیق داشته باشند با توجه به معیار درصدی مشخص شده، و میزان تأثیر آنها مورد سنجش قرار گرفت. در جدول شماره (۶) مهمترین منابع و قابلیت‌های زیست محیطی شهر خرم آباد از نظر کارشناسان آورده شده است.

جدول ۶. منابع و قابلیت‌های توسعه شهری خرم آباد

ردیف	مزیت‌های توسعه شهری خرم آباد	امتیاز
۱	موقعیت جغرافیای مناسب و قرار گیری شهر در مسیر کریدوری و ترانزیتی شمال به جنوب	۱۱
۲	وجود مزیت‌های زیست محیطی (آب، خاک، پوشش گیاهی) در شهر پیرامون	۹
۳	دارای امتیاز مرکزیت سیاسی استان لرستان	۱۰
۴	وجود همبستگی و یکپارچگی فرهنگی، قومی و مردمی در شهر	۷
۵	وجود ظرفیت تحقیقاتی و دانشگاهی مناسب در امر توسعه شهری	۸
۶	وجود حجم جمعیتی و نیروی انسانی متناسب با ظرفیت شهر برای توسعه	۷
۷	وجود جاذبه‌های متعدد و متنوع گردشگری شهری در سطح شهر	۱۰
۸	وجود امنیت نسبتاً مناسب در سطح شهر	۸
۹	وجود ظرفیت و بسترهای مناسب برای جذب سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و دولتی	۸
۱۰	مشارکت پذیری بالای مردم در امر توسعه شهری	۶
۱۱	فاصله نسبتاً کم با پایتخت	۶
۱۲	نگاه مثبت مدیران ارشد استان برای توسعه شهر	۱۰
	مجموع	۱۰۰

شناسایی ابعاد رقابتی و رقبا

از آنجا که در مراحل بعدی باید نقشه رقابتی ترسیم شود. لازم است عوامل اصلی موفقیت (منابع و قابلیت‌ها) در دو بعد رقابتی تقسیم شوند. با توجه به اینکه هدف پژوهش بررسی قابلیت و مزیت‌های توسعه راهبردی شهر می‌باشد. بر اساس این هدف و منابع و قابلیت‌های شناسایی شده در مرحله قبلی، دو بعد توسعه شهری و مزیت‌های توسعه‌ای به عنوان ابعاد رقابتی تعیین گردید. در ادامه بر اساس مدل متا سوات باید رقاباتی که شهر خرم آباد در زمینه توسعه شهری با آنها رقابت می‌نماید مشخص گردند. بر این اساس رقبا با توجه به دو معیار انتخاب گردیدند ۱- با توجه به اینکه شهر خرم آباد از مزیت مرکزیت بودن استان برخوردار است رقبا نیز باید دارای شاخص مرکزیت استان باشند ۲- برای تعیین رقبا از شاخص همسایگی استان و هم رده بودن آنها از نظر مقیاس شهرهای متوسط استفاده گردیده و مراکز استان‌های همجوار به عنوان رقیب انتخاب گردیدند. بر این اساس شهرهای همدان، اراک، کرمانشاه و ایلام به عنوان رقیب شهر خرم آباد در رابطه به میزان توسعه شهری در نظر گرفته شده‌اند.

مقایسه قابلیت‌های زیست محیطی شهر خرم آباد با رقبا

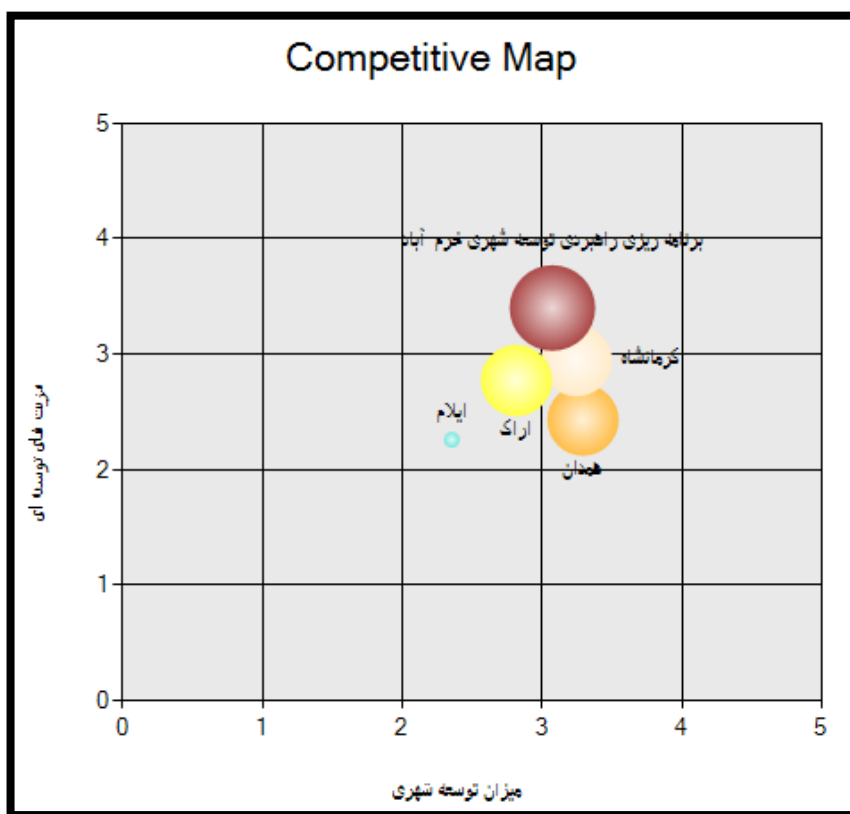
در این مرحله شهر خرم آباد از لحاظ قابلیت‌های توسعه شهری با رقبای خود بر اساس یک طیف پنج درجه‌ای (بسیار بالاتر، بالاتر، برابر، پایین‌تر، خیلی پایین‌تر) مقایسه می‌شود. بدین گونه که شهر خرم آباد نسبت به رقبای خود در هر قابلیت در چه جایگاهی از طیف پنج درجه‌ای قرار دارد. نتایج حاصل از این مقایسه در جدول (۷) آمده است.

جدول ۷. مقایسه شهر خرم‌آباد با رقبا از نظر قابلیت‌های توسعه شهری

اراک	کرمانشاه	ایلام	همدان	رقبا	قابلیت‌ها
پایین تر	برابر	بالا تر	بالا تر		موقعیت جغرافیای مناسب و قرارگیری شهر در مسیر کریدوری و ترانزیتی شمال به جنوب
بسیار بالاتر	بالا تر	برابر	بالا تر		وجود مزیت‌های زیست محیطی (آب، خاک، پوشش گیاهی) در شهر پیرامون
برابر	برابر	برابر	برابر		دارای امتیاز مرکزیت سیاسی استان لرستان
بسیار بالاتر	برابر	برابر	بالا تر		وجود همبستگی و یکپارچگی فرهنگی، قومی و مردمی در شهر
پایین تر	پایین تر	بالا تر	پایین تر		وجود ظرفیت تحقیقاتی و دانشگاهی مناسب در امر توسعه شهری
پایین تر	پایین تر	بالا تر	برابر		وجود حجم جمعیتی و نیروی انسانی متناسب با ظرفیت شهر برای توسعه
بسیار بالاتر	برابر	بسیار بالاتر	پایین تر		وجود جاذبه‌های متعدد و متنوع گردشگری شهری در سطح شهر
بالا تر	برابر	بالا تر	برابر		وجود امنیت نسبتاً مناسب در سطح شهر
پایین تر	پایین تر	بالا تر	پایین تر		وجود ظرفیت و بسترهای مناسب برای جذب سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و دولتی
برابر	برابر	بالا تر	برابر		مشارکت‌پذیری بالای مردم در امر توسعه شهری
پایین تر	برابر	برابر	برابر		فاصله نسبتاً کم با پایتخت
برابر	برابر	برابر	برابر		نگاه مثبت مدیران ارشد استان برای توسعه شهر

نقشه رقابتی و اولویت بندی رقبا

با توجه به مقایسات انجام گرفته در مراحل قبلی بین شهر خرم‌آباد و سایر رقبا نقشه رقابتی حاصل از این مقایسات مطابق شکل (۳) ترسیم گردید. در گام بعد و پس از نقشه رقابتی، مدل متا سوات جدولی را ترسیم میکنند که مزیت رقابتی تمامی رقبا را به صورت مقادیر مطلق و نرمالیزه شده با میانگین رقبا محاسبه کرده و به صورت مجموع نمرات حاصل از دو بعد رقابتی تعریف می‌کند. رتبه مطلق و نرمالیزه بواسطه‌ی مزیت رقابتی محاسبه می‌شود و با یک مقدار کلی اولین و دومین رقیب نزدیک به شهر خرم‌آباد را با توجه به حداقل سازی فاصله‌ی فضای اقلیدسی نشان می‌دهد. نتایج حاصل از این فرایند در جدول (۸) آمده است.

شکل ۳. نقشه رقابتی جایگاه شهر خرم آباد نسبت به رقبا

بر اساس جدول (۸) در بخش مزیت‌های توسعه‌ای همدان با وزن $1/124$ بزرگترین رقیب خرم آباد بوده و بعد از این شهر به ترتیب شهرهای کرمانشاه با وزن $1/109$ شهر اراک با وزن $0/961$ ، و در نهایت شهر ایلام با وزن $0/804$ قرار گرفته‌اند. در رابطه با بعد توسعه شهری نیز بزرگترین رقیب شهر خرم آباد شهر کرمانشاه با $1/131$ بوده و بعد از این شهر به ترتیب شهرهای اراک با $1/065$ ، شهر همدان با وزن $0/934$ ، و در نهایت شهر ایلام با وزن $0/868$ قرار دارد. و در مجموع، شهرهای کرمانشاه با وزن $2/240$ ، همدان با وزن $2/058$ و اراک با وزن $2/027$ به ترتیب سه رقیب اصلی شهر خرم آباد در رابطه با توسعه شهری می‌باشند.

جدول ۸. وزن مزیت رقابتی هریک از شهرهای رقیب

رقبا	مزیت‌های توسعه		توسعه شهری		مجموع		امتیاز	
	مطلق	نرمال شده	مطلق	نرمال شده	مطلق	نرمال شده	مطلق	نرمال شده
کرمانشاه	۲/۲۴۶	۱/۱۰۹	۲/۹۴۲	۱/۱۳۱	۶/۱۸۹	۲/۲۴۰	۴	۴
همدان	۳/۲۹۲	۱/۱۲۴	۲/۴۲۸	۰/۹۳۴	۵/۷۲۰	۲/۰۵۸	۳	۳
اراک	۲/۸۱۵	۰/۹۶۱	۲/۷۷۱	۱/۰۶۵	۵/۵۸۶	۲/۰۲۷	۲	۲
ایلام	۲/۳۵۳	۰/۸۰۴	۲/۲۵۷	۰/۸۶۸	۴/۶۱۰	۱/۶۷۲	۱	۱

ارزیابی منابع و قابلیت‌ها به اساس تئوری مبتنی بر منابع

در این گام بر اساس تئوری مبتنی بر منابع، منابع و قابلیت‌ها بر اساس نادر بودن، تقلید ناپذیر بودن و غیر قابل جایگزین بودن در یک طیف پنج‌گانه (خیلی موافق، موافق، خنثی، مخالف و خیلی مخالف) مورد بررسی قرار می‌گیرد. پاسخ‌های کارشناسان از نظر میزان موافقت با عباراتی همچون مواردی از این قبیل همراه بود که: نادر بودن (R) رقبای ما قادر با انجام این کار نیستند؟ تقلید ناپذیری (I) رقبای ما قادر به تقلید این قابلیت نیستند؟ غیر قابل جایگزین بودن (O) ما از این عامل به واسطه خط مشی جبرانی خود بهره می‌بریم؟ نتایج حاصل از این فرایند در جدول (۹) آمده است.

جدول ۹. ارزیابی منابع و قابلیت‌ها به اساس تئوری مبتنی بر منابع

منابع قابلیت‌ها	نادر بودن	تقلید ناپذیری	غیر قابل جایگزین بودن
موقعیت جغرافیای مناسب و قرار گیری شهر در مسیر کریدوری و ترانزیتی شمال به جنوب	خیلی موافق	خیلی موافق	خیلی موافق
وجود مزیت‌های زیست محیطی (آب، خاک، پوشش گیاهی) در شهر پیرامون	خیلی موافق	خیلی موافق	خیلی موافق
دارای امتیاز مرکزیت سیاسی استان لرستان	مخالف	مخالف	مخالف
وجود همبستگی و یکپارچگی فرهنگی، قومی و مردمی در شهر	موافق	موافق	خنثی
وجود ظرفیت تحقیقاتی و دانشگاهی مناسب در امر توسعه شهری	خنثی	مخالف	مخالف
وجود حجم جمعیتی و نیروی انسانی متناسب با ظرفیت شهر برای توسعه	مخالف	خنثی	خنثی
وجود جاذبه‌های متعدد و متنوع گردشگری شهری در سطح شهر	خیلی موافق	خنثی	خنثی
وجود امنیت نسبتاً مناسب در سطح شهر	خنثی	مخالف	مخالف
وجود ظرفیت و بسترهای مناسب برای جذب سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و دولتی	خنثی	مخالف	مخالف
مشارکت پذیری بالای مردم در امر توسعه شهری	خنثی	خنثی	خنثی
فاصله نسبتاً کم با پایتخت	مخالف	موافق	موافق
نگاه مثبت مدیران ارشد استان برای توسعه شهر	مخالف	مخالف	مخالف

شناسایی عوامل مرتبط با PESTEL

در این مرحله عوامل غیر قابل کنترل، که به عنوان عوامل کلان محیطی نام برده می‌شوند و در توسعه شهری و مزیت‌های توسعه‌ای شهر خرم‌آباد می‌توانند موثر باشند شناسایی شده و مورد بررسی قرار می‌گیرند. جهت بررسی این عوامل از تحلیلی پستل استفاده می‌شود. بدین صورت که هر یک از عوامل بر اساس چهار معیار، شامل وزن، تاثیر، احتمال افزایش و درجه اضطراب بر اساس طیف‌های پنج درجه‌ای مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. این تحلیل جهت شناسایی فرصت‌های پیش‌رو و خطرات احتمالی گسترش مجموعه موثر می‌باشد. عموماً این تحلیل جهت ارزیابی محیط در ابعاد کلان و همچنین ارزیابی زمان حال می‌پردازد. چرا که عوامل کلان این توانایی را دارند تا تغییرات اساسی را در محیط و مجموعه ایجاد کنند. در این گام علاوه بر شناسایی عوامل بیرونی، میزان ایستایی و پویایی، هریک از عوامل را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. و عموماً سؤالاتی که در رابطه با معیارها پرسیده می‌شوند بدین صورت است که، وزن دهی (ایستایی و پویایی): اهمیت این عامل در مقایسه با سایر عوامل به چه میزان می‌باشد؟، تاثیر گذاری: این عامل در موفقیت و توسعه سازمان (اینجا شهر) چه مقدار تاثیر گذار است؟، احتمال افزایش: احتمال افزایش این عامل در دوره برنامه ریزی به چه میزان است؟، درجه اضطراب: این عامل به چه میزان مورد نیاز و رسیدگی است؟

جدول ۱۰. عوامل محیطی خارج از کنترل در توسعه شهر خرم‌آباد

عوامل	وزن	تاثیر	احتمال افزایش	درجه اضطراب
محدودیت طبیعی برای رشد متوازن شهر	متوسط	متوسط	بالا	زود
نبود مدیریت یکپارچه بین دستگاه‌های اجرای در امر توسعه شهری	بسیار مهم	خیلی قوی	بالا	بسیار زود
وجود ساختار مدیریت دولتی و متمرکز و اتخاذ تصمیمات غیر مشارکتی در امر توسعه شهری	مهم	قوی	متوسط	زود
حجم بالای مهاجرت نیروی انسانی متخصص و ماهر در ده‌های اخیر	متوسط	قوی	متوسط	نه بسیار زود
تمایل کم بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در امر توسعه شهری	مهم	قوی	متوسط	زود
خروج سرمایه‌ها از شهر	مهم	متوسط	بالا	نه بسیار زود
ساخت و سازهای بی برنامه و بی ضابطه در شهر و پیرامون و رشد کالبدی نامناسب	متوسط	متوسط	بالا	زود

عوامل	وزن	تأثیر	احتمال افزایش	درجه اضطراب
شهری				
عدم توجه اصولی به پایداری در برنامه های توسعه شهری	مهم	قوی	متوسط	زود
کاهش روز افزون مزیت های زیست محیطی شهر به سبب برنامه ریزی نامناسب توسعه شهری	مهم	قوی	خیلی بالا	فوری
افزایش حاشیه نشینی شهری	متوسط	ضعیف	خیلی بالا	زود
عدم استفاده از نیروی انسانی متخصص در تهیه، تدوین و اجرای برنامه های توسعه شهری	متوسط	قوی	متوسط	زود
نبود قوانین الزام آور در امر توسعه شهری	مهم	قوی	متوسط	بسیار زود

استراتژی تناسب

تناسب بین منابع و قابلیت ها و عوامل خارجی

در این مرحله از کارشناسان خواسته شده به ارزیابی تأثیر منابع و قابلیت ها بر روی عوامل خارجی بپردازند. در واقع تناسب استراتژیک، به واسطه انطباق عوامل خارجی با داخلی محاسبه می گردد. ما در این مرحله به دنبال این موضوع هستیم که چگونه منابع و قابلیت ها، فرصت ها را پشتیبانی کرده و یا تهدیدات را کاهش می دهند. به طور کلی در محیط برنامه ریزی راهبردی دو گونه متمایز از عوامل وجود دارد. عوامل داخلی و عوامل خارجی. عموم مطالعات بر تأثیر دو عامل داخلی و خارجی در فضای برنامه ریزی تأکید دارند. از آنجایی که مقایسه دودویی این عوامل حجم زیادی را در بر میگیرد چند مورد آن در قالب جدول (۱۱) بیان می شود.

جدول ۱۱. تناسب بین منابع و قابلیت ها و عوامل خارجی توسعه شهر خرم آباد

سطوح مقایسه	بسیار ضعیف	ضعیف	ناحدوی	قوی	بسیار قوی	عوامل محیطی پستل		
						وجود ساختار	مدیریت دولتی و متمرکز و اتخاذ تصمیمات غیر مشارکتی در امر توسعه شهری	نبود مدیریت یکپارچه بین دستگاه های اجرای در امر توسعه شهری
منابع و توانایی ها	موقعیت جغرافیای مناسب و قرار گیری شهر در مسیر کریدوری و ترانزیتی شمال به جنوب	متوسط	متوسط	قوی	وجود مزیت های زیست محیطی (آب، خاک، پوشش گیاهی) در شهر پیرامون	ضعیف	ضعیف	ضعیف
	دارای امتیاز مرکزیت سیاسی استان لرستان	قوی	خیلی قوی	ضعیف				

تناسب بین منابع و قابلیت ها با اهداف پژوهش

در این مرحله از کارشناسان خواسته شده به ارزیابی تأثیر هر یک از منابع و قابلیت ها را بر روی اهداف پژوهش بپردازند. در واقع تناسب استراتژیک به واسطه انطباق عوامل داخلی با اهداف محاسبه می شود. در این مرحله به دنبال این موضوع هستیم که چه میزان منابع و قابلیت ها، اهداف پژوهش را پشتیبانی می نمایند.

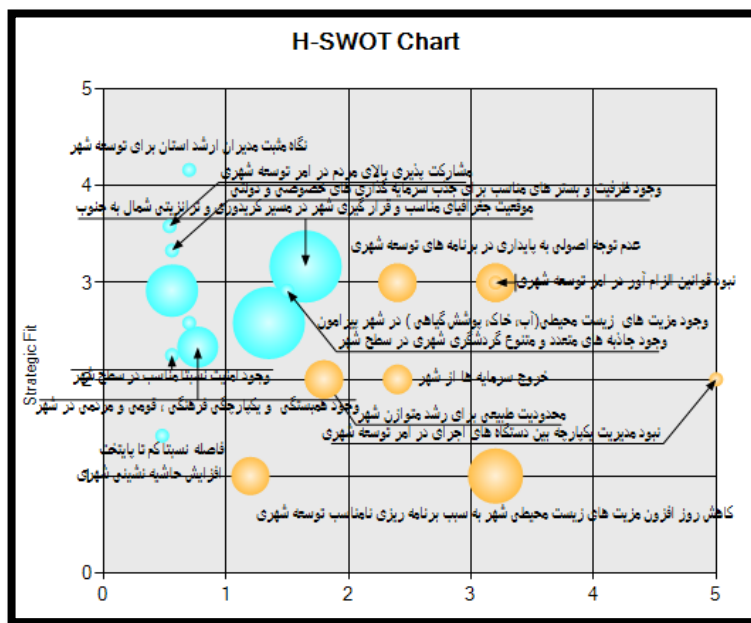
جدول ۱۲. تناسب بین منابع و قابلیت ها با اهداف پژوهش توسعه زیسن محیطی خرم آباد

سطوح مقایسه	بسیار ضعیف	ضعیف	نا	قوی	بسیار قوی	اهداف پژوهش	
						افزایش توان	ارائه برنامه و راهکار های
شناسایی ظرفیت	افزایش توان	ارائه برنامه و راهکار های					

	آباد	رقابتی شهر خرم آباد مناسب برای توسعه شهر خرم آباد	های توسعه شهری خرم آباد
منابع و توانایی‌ها	موقعیت جغرافیای مناسب و قرار گیری شهر در مسیر کریدوری و ترانزیتی شمال به جنوب وجود مزیت های زیست محیطی(آب، خاک، پوشش گیاهی) در شهر پیرامون	قوی	خیلی قوی
منابع و توانایی‌ها	وجود مزیت های زیست محیطی(آب، خاک، پوشش گیاهی) در شهر پیرامون	قوی	خیلی قوی
منابع و توانایی‌ها	دارای امتیاز مرکزیت سیاسی استان لرستان	متوسط	متوسط
منابع و توانایی‌ها			ضعیف

نقشه راهبردی

پس از تصمیمات و مقایسات مرحله قبل، نرم افزار به طور خودکار نقشه راهبردی ترسیم کرده که بر اساس 3 معیار: نزدیکی منابع توانایی‌ها و قابلیت‌ها با عوامل کلان محیطی، سمت افقی و فوقانی هر یک از عوامل و اندازه حباب‌ها تحلیل‌ها انجام شده‌اند. عواملی که به سمت راست متمایل هستند، نسبتاً با ارزش، نادر، تقلید نشدنی و بهره برداری از منبع بوده و از تناسب برخوردارند. عواملی که به سمت بالا متمایل‌اند دارای درجه بالایی از تناسب راهبردی می‌باشند. اندازه حباب‌های منابع، توانایی‌ها و قابلیت‌ها، بیانگر درجه تناسب آنها با اهداف بوده و اندازه حباب عوامل کلان محیطی بیانگر درجه اضطراب رفع هر یک از عوامل می‌باشد. به طور کلی برای منابع و توانایی‌ها و عوامل کلان محیطی قرارگیری در موقعیت بالا و سمت راست بیانگر بالاترین میزان امتیاز و نمره می‌باشد.

شکل ۴. نقشه راهبردی توسعه راهبردی شهر خرم آباد

بر اساس جدول (۱۳) و نتایج نقشه راهبردی و با در نظر گرفتن اندازه حباب‌ها (تناسب راهبردی)، قرارگیری در موقعیت بالا و سمت راست مشخص گردید که، موقعیت جغرافیای مناسب و قرار گیری شهر در مسیر کریدوری و ترانزیتی شمال به جنوب و همچنین وجود مزیت های زیست محیطی(آب، خاک، پوشش گیاهی) در شهر پیرامون با اندازه حباب ۷ دارای بیشترین تناسب راهبردی با اهداف مطرح شده در پژوهش داشته‌اند. بعد از این عوامل به ترتیب عواملی همچون وجود ظرفیت تحقیقاتی و دانشگاهی مناسب در امر توسعه شهری با اندازه حباب ۴/۶۶ و وجود همبستگی و یکپارچگی فرهنگی، قومی و مردمی در شهر با اندازه حباب ۳/۳۳، قرار دارند. اما در میان منابع و قابلیت‌ها از نظر سه معیار با ارزش بودن، نادر بودن و تقلید نشدنی و غیر قابل جایگزین بودن منابع (محور X) یا همان رویکرد V(RIO) به ترتیب وجود جاذبه‌های متعدد و متنوع گردشگری شهری در سطح شهر با اندازه ۱/۶۵، موقعیت جغرافیای مناسب

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۳، ۹۷-۱۱۷، بهار ۱۴۰۵.

و قرار گیری شهر در مسیر کریدوری و ترانزیتی شمال به جنوب با اندازه ۱/۵۰، وجود مزیت های زیست محیطی (آب، خاک، پوشش گیاهی) در شهر پیرامون با درجه ۱/۳۴، قرار دارند. از نظر تناسب راهبردی قابلیت ها (محور Y) نیز به ترتیب نگاه مثبت مدیران ارشد استان برای توسعه شهر با اندازه ۴/۱۶، مشارکت پذیری بالای مردم در امر توسعه شهری با اندازه ۳/۵۸، وجود ظرفیت و بستر های مناسب برای جذب سرمایه گذاری های خصوصی و دولتی با اندازه ۳/۳۳، قرار دارد.

جدول ۱۳. امتیاز مزیت های توسعه ای شهر خرم آباد بر اساس نقشه راهبردی

محور Y	محور X	اندازه حباب	عوامل
۳/۱۶	۱/۵۰	۷	موقعیت جغرافیای مناسب و قرار گیری شهر در مسیر کریدوری و ترانزیتی شمال به جنوب
۲/۵۸	۱/۳۴	۷	وجود مزیت های زیست محیطی (آب، خاک، پوشش گیاهی) در شهر پیرامون
۳	۰/۶۰	۲/۶۶	دارای امتیاز مرکزیت سیاسی استان لرستان
۲/۳۳	۰/۷۶	۳/۳۳	وجود همبستگی و یکپارچگی فرهنگی، قومی و مردمی در شهر
۲/۹۱	۰/۶۵	۴/۶۶	وجود ظرفیت تحقیقاتی و دانشگاهی مناسب در امر توسعه شهری
۲/۵۸	۰/۶۹	۰	وجود حجم جمعیتی و نیروی انسانی متناسب با ظرفیت شهر برای توسعه
۲/۹۱	۱/۶۵	۰	وجود جاذبه های متعدد و متنوع گردشگری شهری در سطح شهر
۲/۲۵	۰/۵۵	۰	وجود امنیت نسبتا مناسب در سطح شهر
۳/۳۳	۰/۵۵	۰	وجود ظرفیت و بستر های مناسب برای جذب سرمایه گذاری های خصوصی و دولتی
۳/۵۸	۰/۵۵	۰	مشارکت پذیری بالای مردم در امر توسعه شهری
۱/۴۱	۰/۴۸	۰	فاصله نیسبتا کم با پایتخت
۴/۱۶	۰/۶۹	۰	نگاه مثبت مدیران ارشد استان برای توسعه شهر

همچنین هریک از عوامل خارجی یا کلان محیطی موثر بر توسعه شهر خرم آباد (که در نقشه راهبردی با رنگ نارنجی نمایان شده اند) بر اساس جایگاهی که در نقشه داشتند، قدرت و تاثیر عوامل (محور افقی X)، درجه افزایش (محور عمودی Y) و اندازه حباب (در جه اضطرار) مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج این تحلیل بر اساس جدول (۱۴) و نقشه راهبردی نشان می دهد که اضطراری ترین عوامل در توسعه شهر خرم آباد، به ترتیب شامل کاهش روز افزون مزیت های زیست محیطی شهر به سبب برنامه ریزی نامناسب توسعه شهری با اندازه حباب ۵ و بعد از آن عواملی چون محدودیت طبیعی برای رشد متوازن شهر، وجود ساختار مدیریت دولتی و متمرکز و اتخاذ تصمیمات غیر مشارکتی در امر توسعه شهری، ساخت و ساز های بی برنامه و بی ضابطه در شهر و پیرامون و رشد کالبدی نامناسب شهری و عدم توجه اصولی به پایداری در برنامه های توسعه شهری با اندازه حباب ۳، بوده اند. اما از نظر تاثیر گذاری مهمترین عوامل تاثیر گذار در وضعیت توسعه شهر به ترتیب شامل نبود قوانین الزام آور در امر توسعه شهری، تمایل کم بخش خصوصی برای سرمایه گذاری در امر توسعه شهر، عدم توجه اصولی به پایداری در برنامه های توسعه شهری، کاهش روز افزون مزیت های زیست محیطی شهر به سبب برنامه ریزی نامناسب توسعه شهری، با اندازه ۳/۲۰ بوده اند، اما از نظر معیار میزان افزایش، حجم بالای مهاجرت نیروی انسانی متخصص و ماهر در ده های اخیر، تمایل کم بخش خصوصی برای سرمایه گذاری در امر توسعه شهری، عدم استفاده از نیروی انسانی متخصص در تهیه، تدوین و اجرای برنامه های توسعه شهری با اندازه ۳ در بین سایر عوامل مهمترین عوامل شناخته شده اند.

جدول (۱۴) امتیاز عوامل محیطی خارج از کنترل توسعه ای شهر خرم آباد بر اساس نقشه راهبردی

محور Y	محور X	اندازه حباب	عوامل
۲	۱/۷۹	۳	محدودیت طبیعی برای رشد متوازن شهر
۲	۵	۰	نبود مدیریت یکپارچه بین دستگاه های اجرای در امر توسعه شهری

عوامل	اندازه حباب	محور X	محور Y
وجود ساختار مدیریت دولتی و متمرکز و اتخاذ تصمیمات غیر مشارکتی در امر توسعه شهری	۳	۳/۲۰	۲/۹۰
حجم بالای مهاجرت نیروی انسانی متخصص و ماهر در ده‌های اخیر	۲/۹۲	۲/۴۰	۳
تمایل کم بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در امر توسعه شهری	۲/۷۵	۳/۲۰	۳
خروج سرمایه‌ها از شهر	۲	۲/۴۰	۲
ساخت و سازهای بی‌برنامه و بی‌ضابطه در شهر و پیرامون و رشد کالبدی نامناسب شهری	۳	۱/۷۹	۲
عدم توجه اصولی به پایداری در برنامه‌های توسعه شهری	۳	۳/۲۰	۳
کاهش روز افزون مزیت‌های زیست‌محیطی شهر به سبب برنامه‌ریزی نامناسب توسعه شهری	۵	۳/۲۰	۱
افزایش حاشیه‌نشینی شهری	۲/۸۰	۱/۲۰	۱
عدم استفاده از نیروی انسانی متخصص در تهیه، تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه شهری	۲/۵۵	۲/۴۰	۳
نبود قوانین الزام‌آور در امر توسعه شهری	۰	۳/۲۰	۲/۸۳

قضاوت عوامل محیطی با منابع، تواناییها و قابلیت‌ها

برای تدوین راهکارهای نهایی باید در مورد میزان و امکان ترکیب عوامل مهم محیطی با منابع، توانایی‌ها و قابلیت‌ها به قضاوت پرداخت. به عبارت دیگر، باید تعیین کرد که آیا ترکیب این عوامل با یکدیگر در تدوین استراتژی راه‌گشا هستند یا خیر، و در چه اولیاتی باید قرار گیرند. لذا با توجه به تحلیل‌های پژوهش و نتایج به دست آمده، مشخص گردید موقعیت جغرافیای مناسب و جاذبه‌های متنوع گردشگری می‌تواند بر روی میزان مهاجرت نیروی انسانی تاثیر گذاری داشته باشد. اط‌طرف دیگر وجود ظرفیت‌های دانشگاهی و تحقیقاتی می‌تواند از طریق کار پژوهشی و ارائه راهکارهای علمی مسیر مناسبی را برای برون‌رفت از محدودیت طبیعی برای رشد متوازن شهر نشان دهد.

نتیجه‌گیری

امروزه شهر و شهروندی، از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر کیفیت و کمیت زندگی انسان به شمار می‌روند. هرچند شهر در ادوار گذشته نیز اهمیت داشته است، اما در عصر حاضر، این اهمیت از سوی طیف گسترده‌تری از مردم و متخصصان درک می‌شود. به گونه‌ای که شناسایی توانمندی‌ها، پتانسیل‌ها و نقاط ضعف شهر و بررسی ابعاد مختلف آن، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای هرگونه برنامه‌ریزی و طرح توسعه شهری است. بنابراین، این مقاله با درک اهمیت برنامه‌ریزی راهبردی برای دستیابی به شهری مطلوب و پایدار، به ارزیابی وضعیت توسعه شهری خرم‌آباد می‌پردازد. اگرچه پژوهش‌های متعددی در زمینه توسعه شهری خرم‌آباد انجام شده است (عباسی و همکاران، ۱۳۹۷؛ لاله پور و همکاران، ۱۴۰۰؛ حاتمی نژاد و همکاران، ۱۴۰۰؛ رشنوفر و همکاران، ۱۴۰۲)، اما این تحقیقات تنها به بررسی بخشی از ابعاد توسعه شهری (مانند گردشگری، زیست‌محیطی و اکولوژیکی) پرداخته و نگاهی جامع به توسعه خرم‌آباد نداشته‌اند. همچنین، در سطح بین‌المللی، مقالاتی در مورد توسعه راهبردی شهرها وجود دارد (Saldert, H, 2024; Pinkau, A., & Schiele, 2021; Klepej, D., & Marot, 2024; Kalliomäki, H., Oinas, P., & Salo, T, 2024; Lingua, V., & Caruso, 2022; اما نکته قابل توجه آن است که بسیاری از این مقالات، از مدل‌های تحلیلی مبتنی بر منابع برای تحلیل توسعه راهبردی شهر استفاده نکرده‌اند. در حالی که بر اساس مبانی برنامه‌ریزی راهبردی، برای تعیین مسیر توسعه یک شهر، باید تمامی منابع و چالش‌ها را در نظر گرفت و بر این اساس، برنامه‌های بلندمدت تدوین کرد. بنابراین، این مقاله تلاش می‌کند با نگاهی جامع و راهبردی به توسعه شهری خرم‌آباد بپردازد و برای این منظور، از بهترین روش‌های تحلیلی مبتنی بر منابع استفاده نماید. در این راستا، از دو مدل کمی-کیفی، دلفی فازی و مدل تحلیلی-راهبردی مبتنی بر منابع متا سوات، استفاده شده است که همین امر، نقطه تمایز این مقاله با دیگر مقالات است. نتایج حاصل از این مدل تحلیلی نشان می‌دهد که از مجموع ۱۲ مزیت و منبع مطرح‌شده، موقعیت جغرافیایی مناسب و قرارگیری شهر در مسیر کریدور ترانزیتی شمال به جنوب، و همچنین وجود مزیت‌های زیست‌محیطی (آب، خاک، پوشش گیاهی) در پیرامون شهر،

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۳، ۹۷-۱۱۷، بهار ۱۴۰۵.

با امتیاز ۷، از اهمیت بیشتری در رابطه با اهداف مقاله برخوردارند. همچنین، نتایج ارزیابی منابع و مزیت‌ها بر اساس سه معیار ارزشمندی، نادر بودن، و غیرقابل جایگزینی بودن، نشان می‌دهد که وجود جاذبه‌های متنوع گردشگری شهری، با امتیاز ۱،۶۵، بیشترین ارزش را در میان سایر منابع دارد. علاوه بر این، نتایج نشان می‌دهد که نگاه مثبت مدیران ارشد استان به توسعه شهر، با امتیاز ۴،۱۶، بیشترین تناسب راهبردی را برای توسعه خرم‌آباد دارد. از سوی دیگر، بررسی عوامل خارجی یا کلان‌محیطی مؤثر بر توسعه شهر، نشان می‌دهد که اضطراری‌ترین عوامل قابل توجه عبارتند از: کاهش روزافزون مزیت‌های زیست‌محیطی به دلیل برنامه‌ریزی‌های نامناسب، وجود ساختار مدیریت دولتی متمرکز و تصمیم‌گیری‌های غیرمشارکتی، ساخت‌وسازهای بی‌رویه و رشد کالبدی نامناسب، و مهم‌تر از همه، عدم توجه اصولی به پایداری در برنامه‌های توسعه شهری (با امتیاز ۳). مهم‌ترین عواملی که در توسعه مناسب شهر تأثیرگذارند و برنامه‌ریزان باید به آنها توجه کنند، عبارتند از: تدوین قوانین الزام‌آور در امر توسعه شهری، توجه به تمایل کم بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در توسعه شهر، و عدم توجه اصولی به پایداری در برنامه‌های توسعه شهری (با امتیاز ۳،۲۰). همچنین، نتایج تحلیل‌های راهبردی نشان می‌دهد که از میان عوامل خارجی مؤثر بر توسعه شهری خرم‌آباد که در آینده احتمال افزایش آنها با تداوم شرایط فعلی وجود دارد، می‌توان به افزایش مهاجرت نیروهای متخصص از شهر و کاهش روزافزون سرمایه‌گذاری بخش خصوصی اشاره کرد. برای جلوگیری از وقوع این عوامل، باید تصمیمات راهبردی مناسبی اتخاذ شود.

در مجموع تحلیل وضعیت توسعه شهر خرم‌آباد، به وضوح نشان‌دهنده وجود نقاط قوت و چالش‌های جدی در مسیر پیشرفت این شهر است. این شهر با موقعیت جغرافیایی استراتژیک در کریدور ترانزیتی شمال به جنوب ایران، دسترسی خوبی به بازارهای مختلف را فراهم می‌آورد. علاوه بر این، خرم‌آباد با منابع طبیعی غنی از جمله آب‌های جاری و خاک حاصل‌خیز، زمینه مناسبی برای کشاورزی و صنایع وابسته به آن دارد که می‌تواند به رونق اقتصادی شهر کمک کند. همچنین، جاذبه‌های گردشگری متنوع، نه تنها این شهر را به نقطه‌ای برای جذب گردشگران تبدیل کرده است، بلکه می‌تواند منجر به توسعه صنعت گردشگری و ایجاد فرصت‌های شغلی متعدد برای جوانان شود. از طرف دیگر نگاه مدیران استانی نیز از منظر سیاسی در حمایت از توسعه خرم‌آباد می‌تواند نقش راهبردی در توسعه شهر ایفا کنند. حمایت‌های مالی از برنامه‌های توسعه‌ای شهر می‌تواند در تسهیل فرآیندهای توسعه و بهبود زیرساخت‌ها خرم‌آباد موثر واقع شود. اما در عین حال، چالش‌هایی نیز وجود دارد که نمی‌توان از آن‌ها غافل شد. به عنوان مثال، کاهش روزافزون مزیت‌های زیست‌محیطی به دلیل برنامه‌ریزی‌های نامناسب و عدم توجه درست به اصول پایداری، زنگ خطری برای آینده خرم‌آباد به شمار می‌رود. تخریب محیط طبیعی و مصرف بی‌رویه منابع، نه تنها به سلامت جامعه آسیب می‌زند، بلکه می‌تواند منجر به بروز چالش‌های محیط زیستی و اقتصادی در آینده شود. همچنین مدیریت دولتی متمرکز و عدم ایجاد بسترهای لازم برای مشارکت فعال جامعه محلی، چالشی دیگر در این زمینه است. ساختار مدیریتی کنونی که عمدتاً تصمیم‌گیری‌های غیرمشارکتی را به همراه دارد، باعث می‌شود که صدای مردم، متخصصان و ذینفعان در فرآیند تصمیم‌گیری شنیده نشود و این امر به نارضایتی و عدم همکاری میان جامعه منجر می‌شود. علاوه بر این، رشد نامناسب کالبدی و ساخت‌وسازهای بی‌رویه در خرم‌آباد، عامل دیگری است که به نابودی فضای سبز و محیط زیست شهر و بروز مشکلات اجتماعی می‌تواند دامن زند. بنابراین، برای دستیابی به توسعه پایدار، راهبردی و متوازن خرم‌آباد، نیاز به اصلاحات اساسی و تدوین قوانین الزام‌آور در این زمینه ضروری است. این قوانین می‌توانند از ساخت‌وسازهای غیرمجاز و تخریب محیط‌زیست جلوگیری کرده و موجب شکل‌گیری یک بستر مناسب برای توسعه زیرساخت‌ها شوند. همچنین، جذب سرمایه‌گذاری از بخش خصوصی با سیاست‌های تشویقی و تسهیل‌گر می‌تواند به عنوان یک عامل کلیدی در توسعه اقتصادی و اجتماعی مطرح باشد. در نهایت، اتخاذ یک رویکرد جامع و یکپارچه که همزمان با استفاده بهینه از مزیت‌های رقابتی شهر، چالش‌های موجود را نیز حل کند، امری اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد. این رویکرد می‌تواند شامل آموزش و آگاهی بخشی به عموم مردم، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید با تمرکز بر توسعه پایدار و تقویت زیرساخت‌های گردشگری باشد. با اجرای این اقدامات و همسویی میان تمامی ذینفعان، می‌توان به ایجاد یک محیط پایدار و توسعه‌یافته در خرم‌آباد امیدوار بود و آن را به جایگاه شایسته‌اش در آینده رساند.

حامی مالی

بنا به اظهار نظر نویسندگان، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

سهام و نقش نویسندگان به یک اندازه بوده است

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت آنها در این مقاله تشکر و قدرانی می‌نمایند.

منابع

- احد نژاد، محسن؛ حیدری، محمد تقی؛ تیموری، اصغر؛ و طهما سبی، حسین (۱۳۹۷) تحلیلی بر شاخص‌های استراتژی توسعه شهری (CDS) با رویکرد برنامه ریزی استراتژیک (مطالعه موردی: شهر زنجان)، مطالعات عمران شهری، سال دوم شماره ۵، صص ۴-۲۲
- احمدی، زهرا (۱۴۰۲) تدوین راهبرد های توسعه شهری با استفاده از تکنیک های Topsis, Acept, sowl، جغرافیا و روابط انسانی، دوره ششم، شماره ۴، صص ۹۹۶-۱۰۱۳
- بنایان منفرد، محمد؛ طغیانی، شیرین؛ و صابری، حمید. (۱۴۰۳). بررسی اثر نهادهای رسمی کلان شهر اصفهان بر تحقق پذیری برنامه ریزی راهبردی با رویکرد آینده پژوهی. مجله علمی "آمایش سرزمین"، (در حال چاپ)
- بنایان منفرد، محمد؛ طغیانی، شیرین؛ صابری، حمید. (۱۴۰۱) شناسایی پیشران های تحقق برنامه ریزی راهبردی در ساختار برنامه ریزی شهری (مطالعه موردی شهر اصفهان). فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده. سال سوم شماره ۴، صص ۴۱-۱۷
- پورحسین روشن، حمید؛ پورجعفر، محمدرضا؛ و علی اکبری، صدیقه. (۱۴۰۰). تبیین چالش های تحقق پذیری طرح های شهری در ایران. صفه، دوره سی یکم شماره ۳، صص ۱۱۱-۱۲۸
- جرفی، محمدمبین؛ مدیری، مهدی؛ و مهدوی حاجیلویی، مسعود. (۱۳۹۹). برنامه ریزی راهبردی توزیع خدمات شهری از منظر عدالت فضایی (مطالعه موردی: کلانشهر اهواز). آمایش محیط، سال سیزدهم شماره ۵۰، صص ۱۵۱-۱۷۰
- جلالیان، اسحاق؛ موسوی، میرنجف؛ باقری کشکولی، علی. (۱۳۹۶). تحلیلی بر ساختار فضایی شهرهای استان بوشهر در راستای تدوین برنامه ریزی راهبردی. پژوهشهای جغرافیای انسانی، دوره چهل نهم شماره ۱، صص ۳۵-۵۳
- جهانشاهی، هاجر؛ وارثی، و حمیدرضا تقوایی، مسعود. (۱۴۰۰). سنجش و تحلیل راهبردهای توسعه شهری با رویکرد توسعه پایدار با استفاده از منطق فازی (نمونه موردی: بندر بوشهر). پژوهش های جغرافیای انسانی. دوره پنجاه سوم شماره ۴، صص ۱۴۳۲-۱۴۱۳
- حاتمی نژاد، حسین؛ حاتمی، احمد، و مرادی، اعظم. (۱۴۰۰) تحلیل الگوهای رشد فضایی شهر خرم‌آباد با رویکرد بوم شناسی سیمای سرزمین. مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی، سال دوم شماره ۳، صص ۳۹-۶۲
- خوشاب، علی، خاکپور، براتعلی، علائی، ریحانه. (۱۴۰۱). آسیب شناسی طرح های توسعه شهری از فرآیند تهیه تا اجرا با تأکید بر طرح جامع و تفصیلی شهر مشهد. جغرافیا و توسعه فضای شهری، سال نهم شماره ۳، صص ۱۹۵-۲۱۶
- دارکش، محمد، استرکی، سارا. (۱۳۹۹). آسیب شناسی طرح های شهری از منظر حق به شهر (نمونه موردی: طرح شهری نواب-گسترش مترو در محله بریانک). جامعه شناسی فرهنگ و هنر، سال دوم شماره ۳، صص ۱-۲۵
- دانشور، فاطمه و صابری، حمید. (۱۴۰۰). آینده پژوهی راهبردی کلانشهر اصفهان (بر مبنای آنالیز چالش‌ها با مدل علت و معلولی). جغرافیا و توسعه فضای شهری، دوره هشتم شماره ۱، صص ۱۴۵-۱۶۴
- دانیالی، سحر، شریف زادگان، محمد حسین. (۱۳۹۸). برنامه ریزی راهبردی توسعه شهری مبتنی بر رویکرد سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر قزوین). مهندسی جغرافیایی سرزمین، سال سوم شماره ۶، صص ۳۱-۴۷

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۳، ۹۷-۱۱۷، بهار ۱۴۰۵.

رشنوفر آیت، قائدرحمتی صفر، علوی سید علی، عباسی، حامد. (۱۴۰۲) رهیافت فضایی راهبردی در خوشه بندی پیشران‌های موثر بر توسعه زیست محیطی شهر خرم‌آباد. برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره بیست هفت شماره ۲، صص ۷۴-۱۰۷.

زیاری، کرامت اله، حسینی، علی، بهزادی راد، مسعود. (۱۴۰۱). تحلیل و شناسایی پیشران‌های کلیدی راهبرد توسعه شهر (CDS) در برنامه‌ریزی شهر، رویکرد آینده‌پژوهی به مقوله شهر. مجله شهر پایدار سال پنجم، شماره ۳، صص ۳۹-۶۰.

سپاهیان، عبدالسلام، ملاشاهی، حسین، کریمیان بستانی، مریم. (۱۴۰۳). تحلیل و بررسی عوامل تاثیرگذار اقتصادی بر زیست پذیری شهرها (مطالعه موردی: شهر سراوان). پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، سال پنجم شماره ۱۶، صص ۶۳-۷۶.

شاکرمی، کیان، شکوهی، محمد اجزا (۱۴۰۲) برنامه ریزی راهبردی توسعه شهرهای جدید در ایران (مطالعه موردی: شهر جدید پردیس)، فصلنامه علمی مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه‌های انسانی، دوره هجدهم، شماره ۴، صص ۱۵۱-۱۴۱.

شیخی، احمد رضا، عباسی، فاطمه. (۱۴۰۲). بررسی توزیع و عدالت فضایی با تأکید بر ویژگی‌های کالبدی شهر اهواز. پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، سال چهارم شماره ۷۰، صص ۸۴-۱۱.

شیعه، اسماعیل. شکیبیا منش، امیر (۱۳۹۰) برنامه ریزی فضایی راهبردی کارا در نظام برنامه ریزی شهری، نشریه معماری و شهرسازی/ایران، سال دوم شماره ۲، صص ۴۳-۵۲.

صرافی، مظفر، توکلی نیا، جمیله و محمدیان (۱۳۹۳) اندیشه‌های نو در برنامه ریزی شهری، تهران، انتشارات قدیانی

صلاحی، ملیحه، خاکپور، براتعلی، صیامی، قدیر (۱۴۰۳) کار بست برنامه ریزی راهبردی در توسعه گرد شگری میراث فرهنگی، فصلنامه علمی راهبرد اجتماعی فرهنگی، دوره سیزدهم، شماره ۱، صص ۸۷-۱۲۲.

عباسی، مصیب، شاکرمی، نعمت، ملک، رحمت الله. (۱۳۹۷). برنامه ریزی راهبردی توسعه گردشگری شهری نمونه مورد مطالعه: شهر خرم آباد. مجله آمایش جغرافیایی فضا، سال هشتم شماره ۲۸، صص ۱۵۵-۱۶۸.

علوی، سید علی، صمدی، محمد، بناری، سجاد. (۱۴۰۰). سنجش و رتبه‌بندی میزان زیست‌پذیری محلات شهری (نمونه موردی محلات منطقه ۶ شهر تهران). پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، سال دوم شماره ۴، صص ۵۱-۶۳.

کاظمیان، غلامرضا (۱۳۸۶) درآمدی بر الگوی حکمروایی شهری، جستارهای شهرسازی، دوره نوزدهم شماره ۲۰، صص ۷-۵.

کلانتری، محسن، نجفی، سعید. (۱۳۹۹). کیفیت زندگی و امنیت شهری: ارتباط بین رضایت از کیفیت زندگی و احساس امنیت در محلات شهری (مورد پژوهی: محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان). پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، سال اول شماره ۲، صص ۶۷-۵۰.

کولیوند، حجت‌اله، طلاچیان، مرتضی، ماجدی، حمید. (۱۴۰۲). ارزیابی فرا تحلیل مقالات آسیب‌شناسی طرح‌های توسعه شهری در ایران. معماری و شهرسازی/ایران، دوره چهاردهم شماره ۱۱، صص ۳۲۷-۳۴۰.

کیانی، گشتاسب، افضل، کوروش، زیاری، کرامت الله (۱۴۰۰). مدل ارزیابی تحقق‌پذیری برنامه ریزی راهبردی در شهرسازی ایران. جغرافیا و مطالعات محیطی، دوره دهم شماره ۳۹، صص ۴۱-۵۴.

کیانی، گشتاسب، افضل، کوروش، زیاری، کرامت الله (۱۴۰۲) تحلیل تحقق‌پذیری برنامه‌های راهبردی در شهرهای ایران با تأکید بر شهر شهرکرد، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، سال بیست یکم، شماره ۴، صص ۲۳۰-۲۵۱.

لاله پور، منیژه، اسمعیل پور، مر ضیه، پهلوانی، فرزانه. (۱۴۰۰). بررسی توسعه کالبدی شهر خرم‌آباد با تأکید بر شاخص‌های توسعه درونی شهر. مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه‌های انسانی (چشم‌انداز جغرافیایی)، سال چهارم شماره ۵۷، صص ۹۱۹-۹۳۴.

مبارکی، امید، سرور، هونگ، حاتمی، فتح اله. (۱۳۹۸). ارزیابی شاخص‌های راهبرد توسعه شهری (CDS) در زنجان. مطالعات مدیریت شهری، دوره یازدهم شماره ۳۸، صص ۸-۲۳.

مرادی، آذر، چاره جو، فرزین. (۱۴۰۰). برنامه ریزی راهبردی توسعه پایدار شهری با رویکردی ویژه بر شهر کم‌کربن (مطالعه موردی: شهر سنندج). فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه ریزی شهری، دوره دوازدهم شماره ۴۶، صص ۱۱۱-۱۲۹.

Albrechts, L., Balducci, A., & Hillier, J. (2017). Situated practices of strategic planning. An International Perspective. London: Routledge

Balducci, A., Fedeli, V., & Pasqui, G. (Eds.). (2011). Strategic planning for contemporary urban regions: City of cities: A project for Milan. Ashgate Publishing, Ltd..

ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های توسعه... / رشنوفر و آزادبخت

- Brown, K. W., Ryan, R. M., & Creswell, J. D. (2007). [Mindfulness: Theoretical foundations and evidence for its salutary effects](#). *Psychological Inquiry*, 18(4), 211-237
- Bryson, J. M., Edwards, L. H., & Van Slyke, D. M. (2018). [Getting strategic about strategic planning research](#). *Public management review*, 20(3), 317-339.
- Checkoway, B. (1994). [Paul Davidoff and advocacy planning in retrospect](#). *Journal of the American Planning Association*, 60(2), 139-143
- Conway, Maree (2005) Strategic Planning Revisited: A Futures Perspective World Futures Society Annual Conference 2005.
- Dikeç, M. (2001). Justice and the spatial imagination. *Environment and Planning A*, 33(10), 168-189
- Fainstein, S. S. (2000). [New directions in planning theory](#). *Urban affairs review*, 35(4), 451-478.
- Guyadeen, D., Henstra, D., Kaup, S., & Wright, G. (2023). [Evaluating the quality of municipal strategic plans](#). *Evaluation and Program Planning*, 96, 102186.
- Hersperger, A. M., Oliveira, E., Pagliarin, S., Palka, G., Verburg, P., Bolliger, J., & Grădinaru, S. (2018). [Urban land-use change: The role of strategic spatial planning](#). *Global Environmental Change*, 51, 32-42.
- Kalliomäki, H., Oinas, P., & Salo, T. (2024). [Innovation districts as strategic urban projects: the emergence of strategic spatial planning for urban innovation](#). *European Planning Studies*, 32(1), 78-96
- Keith, M., O'Clery, N., Parnell, S., Revi, A., (2020), [The future of the future city? The new urban sciences and a PEAK Urban interdisciplinary disposition](#), *Journal of Cities*, Volume 105, October 2020, 102820
- Klepej, D., & Marot, N. (2024). [Considering urban tourism in strategic spatial planning](#). *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 5(2), 100136.
- Lingua, V., & Caruso, E. (2022). [Futures Literacy as a reading key for strategic spatial planning: A community learning process for defining shared futures in the Ombrone River Agreement](#). *Futures*, 140, 102935
- McFarlane, C. (2011). [Assemblage and critical urbanism](#). *City*, 15(2), 204-224.
- Pagliarin, S. (2018). [Linking processes and patterns: Spatial Strategic planning, governance and urban sprawl in the Barcelona and Milan metropolitan regions](#). *Urban Studies*, 55(16), 3650-3668
- Pinkau, A., & Schiele, K. S. (2021). [Strategic Environmental Assessment in marine spatial planning of the North Sea and the Baltic Sea—An implementation tool for an ecosystem-based approach?](#). *Marine Policy*, 130, 104547
- Saldert, H. (2024). [Social sustainability for whom? The role of discursive boundary objects in Swedish strategic urban planning](#). *Geoforum*, 152, 104022
- Todes, A. (2017). [Shaping peripheral growth? Strategic spatial planning in a South African city-region](#). *Habitat International*, 67, 129-136..
- van Dijk, T. (2021). [Strategic spatial planning through pragmatic blueprints: Forms and levels of adaptivity in modernist planning of the Dutch IJsselmeerpolders](#). *Futures*, 125, 102665